

Први потпредседник Владе и министар спољних послова Републике Србије Ивица Дачић одржао је данас предавање на тему „Српско-амерички односи – некада, сада и у будућности“, у оквиру Српско-америчке академије за лидере.

Академију је, посредством on line платформе, организовао Конгрес српско-америчког пријатељства, а кроз овај вид наставе полазници ће током пет недеља предавања и неколико модула имати прилику да се упознају са политичким и правним системом САД, економијом и друштвом ове земље, њеном историјом, као и са другим важним темама. Предавања ће држати релевантни предавачи из наведених области.

Преносимо предавање првог потпредседника Владе и министра спољних послова Републике Србије Ивице Дачића: „Ваше екселенције, Поштовани професори, Драги полазници, Даме и господо,

Част ми је и задовољство што имам прилику да поново, заједно са амбасадором Годфријем, учествујем на скупу који је посвећен српско-америчким односима, њиховој прошлости, садашњости и будућности, овога пута у организацији Конгреса српско-америчког пријатељства. Желео бих да и у овом неконвенционалном начину обраћања на који нас је натерала пандемија КОВИД-19, поново истакнем да Министарство спољних послова и Влада Републике Србије поздрављају иницијативе које су усмерене на унапређење међусобног разумевања, као основе за даље јачање билатералних односа између Републике Србије и САД. Додатно унапређење српско-америчке сарадње, ван сваке сумње, представља један од наших најзначајнијих спољно-политичких приоритета.

Данашње предавање има за циљ да сагледамо на који начин историјски контекст и искуства наших савезништава из прошлости, од успостављања дипломатских односа, преко Балканских ратова, два светска рата и послератног периода, могу да допринесу разумевању актуелног тренутка и помогну да сагледамо будуће правце развоја наше сарадње. Треба имати у виду да је у односима са САД увек била присутна изразита

асиметричност, како географска и демографска, тако и асиметрија моћи, али упркос томе Србија и српски народ су показали да је могуће да једна не тако велика земља буде амерички савезник. САД и Србија делиле су кроз историју заједничке вредности и удружено су се бориле за очување слободарских начела и цивилизацијских достигнућа. И поред тога, друга половина 20. века донела је велике изазове и значајне несугласице. Управо зато важно је изнова истицати позитивне примере из наше заједничке прошлости, како би данас биле промењене неке погрешне перцепције које смо креирали једни о другима.

Дипломатски односи Кнежевине Србије и САД формално су успостављени 14. октобра 1881. године, закључивањем Трговинског уговора и Конзуларне конвенције који су ступили на снагу 27. децембра 1882. године. Међутим, први забележени предлог о успостављању дипломатских односа сеже све до доба Кнеза Михаила, тј. до маја 1867. године и писма америчког конзула у Румунији Луја Чепкеја, упућеног Стејт департменту, у којем обавештава америчку страну да је и Србија, попут Влашке и Молдавије, раскинула своју зависност од Турске и добила властитог кнеза. Предлагано је да и Америка, попут Русије, Француске, Енглеске, Аустрије, Пруске и Италије, постави свог генералног конзула у Србији. Ипак, до успостављања конзуларних односа није дошло због убиства кнеза Михаила, али и због чињенице да у том тренутку још увек није била формализована независност Србије.

Након Берлинског конгреса 1878, тадашњи амерички посланик у Бечу Џон Касон предложио је да се успоставе односи САД са свим земљама које су том приликом стекле независност, што доводи до потписивања Трговинског уговора и Конзуларне конвенције. Својеврстан куриозитет је да су ови уговори остали на снази дуже од једног века, јер су их прихватили и Министарски савет Краљевине СХС 1919. године и Влада ФНРЈ 1946. године.

Период између осамдесетих година 19. века па све до краја прве деценије 20. века, карактерише уздржаност САД у односима према Србији. Ова ситуација мења се са почетком Балканских ратова 1912-1913. године, када америчка штампа са наклоношћу пише о нашој земљи и њеној борби за ослобођење. Не треба занемарити да је управо Михајло Пупин имао важну улогу у креирању наратива да се мала, независна балканска краљевина налази у слободарској борби против империје, чиме је створена јасна историјска паралела са америчком борбом за независност. Услед тога, током јулске кризе 1914. године, америчка јавност и политички кругови подржавали су Србију у њеном ставу пред аустроугарским ратним претњама. Потребна за свеобухватнијом сарадњом две земље довела је и до отварања српског Посланства у Вашингтону крајем 1916. године. Када су САД у априлу 1917. објавиле рат Немачкој и крајем те исте године одобриле Србији ратни зајам, односи две државе су добили све одлике ратног савезништва.

Мисија српске Владе боравила је у САД од 20. децембра 1917. године све до половине фебруара наредне године. Америчка страна је иначе захтевала да се мисија зове „српска“, а не „југословенска“, с обзиром да се председник Вудро Вилсон веома дуго залагао за обнову Србије као независне државе и њен излаз на море, што је био захтев који је постао део и његових чувених 14 тачака из 1918. године. До које мере је Вудро Вилсон био наклоњен Србији видљиво је и у телеграму који је исте године упутио

тадашњем председнику Владе Краљевине Србије Николи Пашићу у којем пише да је "сигуран да се правда за Србију налази у врху приоритета сваког мислећег и патриотског становника Сједињених Држава".

На значај и размере међусобног поштовања подсећа вероватно и најдирљивији моменат у српско-америчким односима када се 28. јула 1918. године српска застава завијорила на Белој кући, али и на свим америчким јавним институцијама. Тог дана је у црквама широм САД прочитано, а у свим утицајним дневним новинама и објављено, саопштење америчког председника Вудроа Вилсона који је, дирнут колосалним жртвама и херојским делима, изразио дивљење „одважном српском народу“ који је, „због љубави према слободи, кренуо у борбу против знатно надмоћнијег непријатеља“. Поред српске, на Белој кући вијорила се само још само једна, француска застава и то на сто тридест прву годишњицу пада Бастиље 1920. године. Увек са поносом истичем да ми је била изузетна част што сам 2018. године имао прилику да и у Вашингтону, у Конгресу САД и у Београду, обележим овај датум, присећајући се са америчким партнерима савезништва наша два народа.

Читав однос САД и Краљевине Србије током Првог светског рата може се окарактерисати као савезнички и пријатељски. Поред хуманитарне, политичке, финансијске и војне помоћи која је пристизала од америчких пријатеља, дошло је и до зближавања српског и америчког народа. Не треба заборавити да су САД прве од великих сила прихватиле и подржале стварање југословенске државе, да су већ у фебруару 1919. године признале Краљевину Срба Хрвата и Словенаца, те да су касније у многобројним пограничним споровима биле на нашој страни, чиме је председник Вудро Вилсон оставио још један легат по којем га памтимо.

Међуратне односе САД са Краљевином СХС, односно Краљевином Југославијом у које је Србија несебично унела своје жртве и своју државност, карактерисала је пријатељска сарадња, иако су након повлачења делегације САД са Версајске мировне конференције, а посебно током двадесетих и тридесетих година 20. века, САД заузеле нешто пасивнији став у међународним односима. Ово се мења избијањем Другог светског рата, а из тог периода нашег поновног савезништва подсетио бих на операцију „Халијард“, када је успостављен највећи ваздушни мост у поробљеној Европи, путем кога је спасено готово 500 оборених америчких пилота и ваздухопловног особља. Ова операција је, помало као парадигма наших односа у којима су неретко најбољи елементи често гурани у други план, деценијама била обавијена велом тајне. Коначно смо, прошлог септембра у Прањанима, обележили 75 година ове операције уз присуство председника Александра Вучића, тадашњег амбасадора САД Кајла Ската, као и потомака спашених савезничких пилота.

Југословенско-амерички односи након Другог светског рата могу се поделити на неколико раздобља, а карактерише их смењивање фаза у којима је преовладавао сукоб идеологија и периода у којима је домонирала сарадња базирана на начелу прагматизма. Од 1945. до 1948. године Југославија следи принципе унутрашњег развоја и води спољну политику на линијама Информбироа, те се последично перципира као „лојални члан комунистичке породице са централом у Москви“. Након избијања сукоба између Стаљина и Тита дошло је до значајне промене у односима две државе. Наредних неколико година Југославија је

за САД постала кључна тачка напора да опстане и постане „симбол разлике иза Гвоздене завесе“. САД су тих година Југославији пружиле снажну војну, финансијску, материјалну и политичку помоћ. Међу делом историчара присутан је и став да је потписујући Балкански пакт 1953. године, Југославија индиректно постала део, или бар била на прагу уласка у НАТО. Након Стаљинове смрти 1953. године слаби притисак на Југославију и започиње процес нормализације односа са СССР, па Броз почиње да ради на изградњи Покрета несврстаних, што ће га, по природи све више удаљити од САД.

И поред срдачних односа између Тита и председника Кенедија, југословенска спољна политика се између 1955. и 1968. претежно усмеравала према институционализацији „Трећег пута“, Покрета несврстаних и јачању сарадње са СССР. Распламсавањем Вијетнамског рата, Југославија постаје све критичнија према америчкој спољној политици. Ипак, након совјетске интервенције у Чехословачкој и гушења Прашког пролећа 1968. године, Југославија се у страху да је не задеси слична судбина, поново окреће јачању веза са САД.

Током 1971. све до смрти Јосипа Броза Тита 1980. године, дошло је до побољшања односа две земље, посебно након завршетка Вијетнамског рата и активности југословенске стране у „примиривању“ радикалних тенденција у оквиру Покрета несврстаних. Тито је 1978. трећи пут током своје владавине посетио САД. Југославија је, посебно у том периоду, уживала у повлашћеној хладноратовској позицији између два супротстављена војно-политичка савеза и може се рећи да је умешно балансирајући, извлачила за себе максималну добит.

Након смрти Тита југословенска политичка елита није успела да схвати кретања које су најављивале узаstopне привредне и финансијске кризе. У ситуацији у којој су поновно оживљени сепаратизми, али и потцењена озбиљност промене америчке спољне политике коју је донела администрација председника Регана, односи САД и Југославије 1980-их су углавном зависили од промена у хладноратовским сукобљавањима и од распада Источног блока.

Последња деценија 20. века доноси и најтежи период у српско-америчким односима, што је свеукупно кулминирало прекидом дипломатских односа 25. марта 1999. године услед оружаног сукоба између НАТО и тадашње СР Југославије. Ово је несумњиво представљало најнижу тачку у скоро 140 година дугој српско-америчкој историји. Дешавања 1990-их, распад Југославије и поготово бомбардовања 1999. године, произвела су низ негативних перцепција које су се неретко рефлектовале и на начин размишљања и на квалитет наших односа након поновног успостављања у новембру 2000. године. Најдрастичнији пример овога представља једнострано проглашење независности Косова и Метохије, што је тема у вези са којом Србија и САД и данас имају суштински различите позиције. Српско-амерички политички односи у пост-хладноратовском раздобљу могу се сажети у добро познатој дипломатској флоскули „сагласни смо да нисмо сагласни.“

Ипак, опредељење Србије да отвореним питањима приступа на дипломатски и конструктиван начин водећи рачуна о широј стабилности, довело је до тога да данас са задовољством могу да констатујем да сарадња Републике Србије и Сједињених

Америчких Држава, упркос реалним изазовима, има позитивну динамику. Последњих година интензиван је политички дијалог на свим нивоима и у бројним областима, што је допринело стварању стабилног основа за развој укупних билатералних односа. Интензивирање политичког дијалога на највишем нивоу и отворени позив председнику Доналду Трампу да посети Србију остаје тема на коју увек подсећамо америчке партнере, посебно уколико се има у виду да је последњи амерички председник који је боравио у Београду био Џими Картер још јуна 1980. године.

У савременим српско-америчким односима питање Косова и Метохије засигурно представља важну тему нашег политичког дијалога. Упркос разликама у ставовима са Сједињеним Државама, остајемо потпуно отворени за даље разговоре о решавању овог питања. Понављам да ће наша страна учинити све да америчким партнерима у што већој мери разјасни и приближи наше позиције, уз очекивање да ће САД уважити и српске интересе. САД видимо као кључног партнера у процесу постизања трајног и одрживог решења, прихватљивог за обе стране. О интересу америчке администрације говори и чињеница да су САД именовале два специјална изасланика - амбасадора Ричарда Гренела као изасланика Беле куће посвећеног дијалогу Београда и Приштине, односно заменика помоћника државног секретара Метју Палмера у име Стејт департмента као изасланика за наш регион.

Србија посебно уважава подршку коју нам САД континуирано пружају у остваривању пуноправног чланства у Европској унији, као нашег стратешког циља. Очување позитивне динамике у процесу европских интеграција је од кључног значаја за стабилност и развој Србије и целог региона. Надам се да ће САД наставити са активном подршком нашој земљи у остваривању тог циља, без обзира на изазове са којима је сама Европска унија тренутно суочена. Јачању међусобних односа иде у прилог и чињеница да Србија својим доприносом и посебно учешћем у мировним мисијама афирмише и промовише мир и безбедност у региону и представља извозника стабилности не само на Западном Балкану, већ и шире. Захвални смо на разумевању и подршци које САД пружају дубљем повезивању региона, што је оличено у иницијативама попут „мини Шенгена“, које треба да помогну у остваривању циљева усмерених на добробит читавог Западног Балкана.

Република Србија остаје спремна за даље јачање билатералних односа у свим областима које могу дати додатни квалитет и садржину нашој сарадњи. Ту бих првенствено истакао жељу Републике Србије да наставимо да интензивно радимо на јачању економских веза и на привлачењу инвестиција из САД, након окончања актуелне кризе. Иако робна размена са САД последњих година бележи пораст, на овом питању ћемо свакако и убудуће активно радити, посебно имајући у виду да САД још увек не улазе у ред првих 10 трговинских партнера Србије. Прва два месеца ове године, пре проглашења пандемије, почела су са солидном разменом од 190,4 милиона УСД (извоз из Србије од 49,88 и увоз од 140,52 милиона УСД). Током 2019, укупна робна размена износила је приближно 854 милиона УСД.

Области попут информационих технологија, енергетике и рударства, пољопривреде, али и други видови сарадње, попут братимљења градова, сарадње универзитета, туризма, повезивања малих и средњих предузећа, привредних комора, и сл. могу представљати јасну потврду настојања да наше односе јачамо како на политичком и економском плану тако и кроз оснаживање научних, културних и свих других веза које ће наше државе и

народе чинити ближе једне другима.

Даме и господо,

Мој осврт на тему српско-америчких односа у прошлости, садашњости и у будућности, не би био комплетан без помињања српске дијаспоре у САД. Наши људи одлазили су у Сједињене Државе циклично, у више „таласа“, од прве половине 19. века до данас. Услед тога, уз „препознатљиве“ делове САД-а у којима је српска заједница углавном концентрисана попут Чикага, Милвокија, Кливленда, Питсбурга, Њујорка све бројније су заједнице на Флориди и у Калифорнији, а мање концентрације српске заједнице су раштркане по читавој америчкој територији (нпр. чак и на Аљасци, у Монтани, Мичигену, Минесоти, Невади и сл).

Према америчким подацима регистровано је 189.671 Американаца српског порекла док, истовремено, и саме америчке институције процењују да је овај број знатно већи. Процене српских удружења у САД варирају од 600.000 до 1.000.000 припадника српске заједнице. Колико год ове бројке биле различите, српска дијаспора, у чијим редовима су живели и радили не само Тесла и Пупин, већ и људи попут Џорџа Фишера (Ђорђа Шагића), који је пре више од 200 година као српски устаник кренуо у Америку и учествовао у „Тексашкој револуцији“, преко Карла Малдена, Пита Маравића, Џорџа Војновића, Хелен Делић Бентли, Питера Богдановића, Стива Тешића и многих других који су оставили, или и данас остављају значајан траг у САД, представља једну од важних спона и додатну вредност у градњи наших будућих односа.

На самом крају желео бих да останем оптимиста у погледу будућности односа Србије и САД. Сматрам да нас још мало па 140 година дипломатских односа учи да су, историјски гледано, у сличним, критичним тренуцима Србија и Сједињене Америчке Државе биле заједно на правој страни историје – делећи исте идеале и вредности.

Овакво стање актуелних односа представља добар основ за оптимистичан поглед у будућност, упркос чињенице да се управо сви налазимо усред глобалне кризе изазване актуелном пандемијом КОВИД-19, која има несумњиве последице пре свега по здравље наших људи, али и по светску економију. И у овом тешком тренутку за све нас, Република Србија и САД заједно су у борби против невидљивог непријатеља, који односи животе. Желео бих да истакнем да смо већ организовали репатриационе летове којима је на стотине америчких и српских држављана враћено у своје земље. Пре само неколико дана у Београд је стигао и први део америчке помоћи у виду 6.000 тестова за откривање корона вируса, што само показује да амерички народ ни поред свих потешкоћа са којима се суреће, не заборавља да буде солидаран са својим српским пријатељима.

Тако нешто не изненађује посебно ако се присетимо да је почетком 1915. године на територији Србије у борби против епидемије тифуса била ангажована америчка санитетска мисија на челу са др Едвардом Рајаном. У херојској борби која је тада вођена три америчка лекара и девет болничарки оболело је од ове опаке болести, а један лекар је и преминуо. Оваква солидарност САД, која јој није била страна ни у прошлости, показује да српски и амерички народ могу и јесу били савезници кроз историју посебно у

периодима великих криза. Све ово даје наду да, без обзира на све изазове са којима се суочавамо, постоји узајамна жеља да наше односе и у будућности очувамо и јачамо, полазећи од заједничких интереса и на основама међусобног разумевања и уважавања.

Хвала на пажњи."